

Frank Bergon

«Euskal amerikar gara, identitate gatazkarik gabe»

Hamaika lan idatzi ditu, idazle eta literatur kritikari denez. Tartean, nabarmen, hiru nobela, euskal amerikarrak beti han igeri ageri. Horietan, euskaldun huts dira batzuk, amerikar peto beste batzuk, euskal amerikar hirugarren batzuk. Finean, Frank Bergonek berak igaro dituen aroak erakusten dituzte haren nobeletako pertsonaiek.

MIEL A. ELUSTONDO

Argazkiak: Zaldi Ero

Frank Bergon, amerikar idazlea, euskaldun jatorrikoa.

Amaren aldetik, behintzat, bizkaitar jatorrikoa. Esteban Mendive Aurtenechea zen gure aitaita, Ajangizen jaiorrikoa, Gernika aldean. Amama, Petra Amoroto Egaña, markinarra. Ama, AEBetan jaioa, Lina Mendive, eta aita, berriz, Frank Albert Bergon, Biarno jatorrikoa. Aitaita izan zen hango mendebaldera joaten lehena, artzain, Bizkaitik hara joan ziren beste asko legez. Kontatzen zuen, behin, mendian, beste artzain batekin berbetan, olgetan ere bai, erretratu bat erakutsi ziola delako artzain horrek. Markinan bizi ei zen neska polit bat agertzen zen bertan. Gure aitaita Estebanek, neskari eskribitu, ezkontza eskatzeko. Jakina, gauzak ez dira horrela egiten gaur egun, baina horrela egin

zituen gure aitaitak. Amamaren familiak erre-zeloak ere egin zituen lehenengoan, baina kontua da neska gazte polit hura Amerikara joan zela, betiko. Hartu itsasontzia Bilbon edo dena delakoan, New Yorkera ailegatu, hartu trena eta Nevadara. Amerika osoa –ekialdetik mendebalderaino, gero!– zeharkatu eta gero!

Garai bateko legean, ingeles arrastorik ez zuen jakingo, eta izena eta Amerikako helbidea paparrean zituela...

Bai, kateorrazarekin katigatu papera, helburu zuen Nevadako herriaren izena bertan ageri, eta martxa, Elyraino, Nevadan. Han, aitaita zain, ordu arte delako artzainak erakutsitako erretratuan baino ikusia ez zuen neska politaren zain. Ezagutu zuen, horratik! Eta

Nortasun agiria

Frank Bergon (Ely, Nevada, 1943). Euskaldun jatorriko amerikar idazlea. Stanforderko eta Harvardeko unibertsitateetan ikasia, Idazketa eta Amerikako Natiboen literatura irakasle izan da New York estatuko Vassar Kolegioan. Hiru eleberritu idatziak: *Shoshone Mike* (1987), *The Temptations of St. Ed and Brother S* (1993) eta *Wild Game* (1995), eta denetan ere, alde edo moldez, euskaldunak zein euskal amerikarrak baliatu ditu. Literatur kritika ere landu du, eta hainbat lan ditu argitaratuak. Beraren lana aintzat hartua da, eta Mondragon Unibertsitateko HUHEZI fakultateko Monika

Madinabeitia irakasleak, esaterako, doktore tesia eginga du Frank Bergonen fikzio lanaren inguruan.

Euskal Herrian ohi da noizbehinka, bateko eta besteko unibertsitateek gonbidaturik, ikastaro ematen eta hitzaldi esaten. Eta, gurean denoro, beti hartuko du Markinara joateko tarte, familiaren sustraian sakontzera, haietaz gozatzen. Lehengusu txiki zuen beste idazle bat, Bernardo Arrizabalaga, *En principio era el roble* eta *Barroetatarrak* lanen egilea. Bergonek nobela berria dakar maiatzean, *Jesse's Ghost* (Jessearen mamua) eta euskal amerikar pertsonaiak ez dira aparte izango. Euskal amerikar idazleetan belaunaldi berrikoa, Monique Laxalt, Martin Etchart, Gregory Martin eta datozkeen harikoa.

'Astakilo'

«“Zer da hau, ordea?” esan zuen Jean-ek. “Egin hau, Jean. Egin hura, Jean. Ez dut nahi zu joaterik, Jean”. “Eta nik zer? Zer uste duzue egin behar dudala, bertan jarrita geratu, ni ez beste guztiak mendeku hartzera doazen bitartean?”. “Beti geure artean burrukan ari gara”, esan zuen izeba Mariek. “Ez da nahikoa besteak borrokatzea, hiltzea? Begira zeure buruari, zeure sudurrari”. “Ondo da. Nire sudurra txikitzen utzi nion gizon bati, eta ez nuen ezer egin ordainetan. Oraingoan ez noa oker bera egitera. Horregatik, ni ere banoa”. “Zaindu zeure familia, Jean. Behar zaituzte”. “Banoa. Nire aita zen, mila deabru. Inork ez du entenditzen?”. “Astakilo”, esan zuen izebak».

(Shoshone Mike nobelatik)

ezkondu egin ziren, eta zortzi seme-alaba izan zituzten. Horietako bat, gure ama. Horra nire euskal jatorria.

Jatorria dugu bat, tasuna beste bat... Zertan izan zen zure euskal giroa Elyn, iragan mendearen erdialdean?

Gure aitaita-amama haiek euskaldunak ziren, akabo, bada! Euskaldun peto-petoak, herrialde arrotzean. Euskaldunak ziren, baina Amerikan ziren, eta amerikarraren legean erakutsi zieten beren seme-alabei. Gure gurasoen belaunaldiak, ondorioz, aintzakotzat ere ez zuten hartu beren jatorria, euskaldunak izan, europarrak izan, bazuten beste premiariak: amerikar izan gura zuten, besteak lakoak. Pentsatu ere ez, garai hartan,

'Basque'

«Hilotzetarik hiruk prakak kenduak zituzten, galtzamotzak belaun eta orkatiletan endredatuta. Botak zein galtzerdiak falta zituzten. Pete Erramousperen janzki odoletan blai egindakoak eta bota bat baino ez zuten utzi, erabiltzeko balio ez zutelako, nonbait. Inondik ere, Basque handia tarte batean zutik egona zen tiroak jaso eta gero ere. Ezker oinean zeukan bota odol izotzez beteta zegoen. Bestea oinutsik ageri zen».

(Shoshone Mike nobelatik)

inork bere burua nabarmentzerik, “ni euskal amerikarra naiz” eta horren modukoak esanez. Ahaztu gurasoen Herri Zaharreko istorio eta histori zaharrak. Joandako ura zen. Esango dizut, ez bata ez besteak zuten inoiz Euskal Herria zapaldu, ez bisitarik ez bidaiarik ez ezer.

Zuk bai, horratik!

Bai, nik bai... Egia esan, zenbat eta bisita gehiago egin Euskal Herrira, orduan eta bertokoago sentitzen naiz, erosoago. Jakina, gero eta jende gehiago ezagutzen dut, ez jende larregi, baina bisitaldi bakoitzean lagun berriak egiten ditut. Eta, bestalde, gaur egun, errazago da, Internet, posta elektronikoko eta horien bidez. Dena dela, gure gurasoen kasua ez da bakarra. Gogoan dut, orain dela urte batzuk, San Frantziskoko (Kalifornia) euskal etxean, 25. urteurreneko ospakizuna, kantua eta beste. Tartean, hango bertsolariak. Haietako baten emazteak esan zidan ez zuela hona (baina Iparraldera) etorri nahi izaten, jendeak ez diola begi onez begiratzen iruditzen zaiola. Eta ez du bere herrian inorekin harremanetan jartzeko eragozpenik, euskaraz zein frantsesez, bietan egiten du-eta ondo. Baina irudipen hori, sentipena. Are gehiago, haren gizonak ere —bertsolariak, alegia—, berdin sentitzen zuen, ez zuen Euskal Herrira etorri nahi iza-

‘Bascos’

ten, nahiz eta berton jaio, hazi eta bizi 17 urte izan zituen arte! Beraz...

Zuri dagokizunez, Euskal Herrira baino lehen ere, euskaltasuna piztua zen zure baitan.

Baietz esango nuke. Bai, dudarik ez horretan. Esan dizut gure gurasoak ez zirela inoiz hona etorri. Gu, seme-alabok, amerikar izan gintezen gura zuten. Baina han zegoen amama, haien gogoa zelanbait zapuzteko. Kar, kar, kar... Amama oso zen euskalduna, euskaldun peto-pettoa. Gure amarekin ere euskaraz berba egiten zuen. Gu ingelesez hazi gintuzten, baina, umetan, amamak berba batzuk erakutsi zizkidan euskaraz, baita gaztelaniaz ere. Berba batzuk baino ez, baina zer edo zer, hala ere! Berba haiek baino, dena den, jatekoa izan zen inportanteagoa.

Jatekoa?

Bai, bai. Amamaren sukaldean egoten zen janari usain goxo hura ez dut ahazten. Goxoa. Eta amamaren sukaldea ez zenean, Fresnoko (Kalifornia) Basco Hotel izeneko ostatu eta jatetxea zen. Izan ere, Nevadako Elytik Kaliforniako San Joaquin ibarrera jo zuen familiak, eta, han, Fresnora joateko ohitura hartu zuen, beste euskaldun eta euskaldun ez ziren askoren legean. Hantxe ikusi nituen lehenengo bider euskaldunak pilotan jokatzeko. Eta bata besteari euskaraz berbetan. Mahaiak luzeak ziren, eta etorri eran jesartzen zen jendea, elkarren ondoan, halaxe zen-eta legea. Oraindik ere halaxe da Mendebaldeko euskal ostatueta. Hango sukaldea euskal amerikarra da, artzainaren jatekoa zuen oinarria, bateko zopa, besteko gazta, honako arrain eta harako okel... Seguru esaten dizut ez zela amerikar estiloko jatena. Eta bestalde, hau ere esango dizut, Euskal Herrian jaten edo afaltzen, askotan sentitu dut janari haren gustu bera. Beraz, sukaldeak egin nau euskaldun. Nire

«“Beraiekin batera zaurituko naute”. “Ez, ez zaituzte zaurituko, ez dutelako Bascorik nahi hor kanpoan. Uste duzu morroi horiek indioen atzetik abiatuko zirela hilak hiru Basco beste inor izan ez balira? Sar ezazu zeure buruan.

Morroi horien kaskarrean, gizon zuri bat hil dutelako dabilta hor”. “Eskerrik asko zure laguntzagatik. Gogoan izango dut”. “Galarazi endredoak zeure buruari, Jean.

Deniora irits zintezke, baina ordurako morroi horiek indioen arrastoan izango dira. Ez dituzu inoiz harrapatuko».

Joanak dira, Jean”.

(*Shoshone Mike* nobelatik)

euskal identitatea sukaldeari lotuta dago, tamaina batean, jakina.

Oraintxe esan duzu! “Tamaina batean”. Zure lehen idazlanean bertan, euskalduna protagonista...

Ikasten ari nintzen garaian idatzi nuen, 17 bat urte nituela. *The Flood* (Uholdea) zuen izena testuak, eta artzain euskalduna zen pertsonaia, Fermin Erro. Hasiera-hasieratik, euskaldunaren inguruko jakin-mina izan dut nire lanetan. Artean ez zen gogo kontzientea. Geroago bai, AEBetako mendebaldeko herrietan euskaldunek egiten dituzten udako festibaletara joaten hasi nintzen, barrutik eza-gutzen. Horrek, gainera, euskal historia ikas-teko gogoa piztu zidan. Orduan kontzientea egin zen nire barruko asmoa.

1987an *Shoshone Mike* idatzi zenuen, izen bereko indioaren tribuaren hilketa hotza. 1911ko gertaera historikoan hiru euskaldun eta amerikar bat hil zituzten indioek. Orduan ere euskaldunak tartean zure nobelan.

Bai, indioek hil zituzten lau haietarik hiru artzainak ziren-eta. Dominic Bertrand “Indiano”, Peter Erramouspe, John B. Laxague. Amerikarra, Harry Cambron zen. Gertakariaren inguruan egin nuen nobela, baina ez naiz euskaldunen bila ibiltzen. Ez beti, behintzat.

lagunekin euskaraz

interneten ere bai

gure artean euskaraz

mobiletik euskaraz

Noranahi zoazela. Nonahi zaudela. Zure jendearekin. Zure iritzia adierazi nahi duzunean, zeure erara. Euskara zure bizimoduaren osagaia da. Berezkoa duzu. Zu eta zure lagunen artean, zure giroan, gozatu euskaraz.

BFA DFB
Bizkaiko Foru Aldundia
Diputación Foral de Bizkaia

BESTEREN AHOTAN

Monika Madinabeitiak

“Bergonen hiru nobelak (*Shoshone Mike*, *The Temptations of St. Ed and Brother S*, eta *Wild Game*), ‘Basco’ hitzaren garapen interesgarria eskaintzen digute, hitzaren erabilera erdeinuzkotik hasi eta angloen onarpena eta euskal etniaren harrotasuna esan nahi izateraino. Garapen horren errepresentazioa gauza berria da, ez bakarrik Amerikako Mendebaldeko fikzio literaturan, ezpada euskal-amerikar literaturan eta, orobat, euskal literaturan bertan. Nobela gutxi dira, eta idazle gutxi –Robert Laxalt, eta Bergon bera izan ezik–, euskal-amerikar komunitatera sartzeko erritua era horretan gauzatuko dutenak”.

Robert Laxaltek zure nobela hori goraipatu zuela badakit.

Bai, egia da. Eskutitza ere idatzi zidan, esanez hunkigarria iruditu zitzaiola. “Hunkigarri” berba erabili zuen. Berba onak izan zituen nire lan harentzat. Gizon atsegina zen Laxalt.

Beste lan batean, *The Temptations of St. Ed and Brother S* izenekoan, beste pertsonaia bat, guttiz deigarria: Ed Arrizabalaga saindu debotua, zure euskal deiturretako bat daraman abata. Arrizabalaga horrek izena baino ez du euskalduna, ordea.

Hori ere errealtatea da. Euskal izena duten amerikar guztiak ez dira euskaldun, ez dira euskal amerikar sentitzen. Amerikar dira, eta kito. Nobela horretako Ed Arrizabalaga abata sainduak ere ez du batere interesik, ardurarik ez dio bere identitateak, eta, alde horretatik, erabat amerikar izatea erabaki dutenen irudia da. Noski, izan liteke, euskaldunak –edo erdi euskaldunak– direla jakin arren, beren identitatea ezkutatu gura dutenen irudia ere. Identitate kontuak ez dira errazak, dakizunez. Fermin Erro, nire

lehen idazlan hartako artzaina, euskaldun purua zen. Shoshone Mikek-eta hil zituzten hiru haiek bezala, euskaldunak. Ed Arrizabalaga saindua, oster, izenez da euskaldun, besterik ez.

Wild Game lanean, beste euskaldun bat da pertsonaia nagusia: Jack Irigaray. Aurrekoak ez bezalakoa da Irigaray, Monika Madinabeitiak esana duenez. Identitate galduaren bila, berreskuratu nahian ari da Jack...

Amerikar hazi zen Jack, hala erakutsi zioten –neuri bezala–, amerikar puru-purua, ez euskal amerikar nahaste bat, ez, amerikar eta kito. Gero, haren alabek jota dantza egiten ikasten dute Zazpiak Bat euskal klubean [izen horixe du Renoko klubak], eta beren euskal identitatearen jabe dira, euskal amerikar dira –gara–, eta pozik. Ez dago identitate gatazkarik, bi identitateetatik edan eta beste bat sortu dute, berria, bietatik daukana. AEBetan ez dago arazorik, ez dakit hemen zer esango duzuen, baina horrela da han lehenengo belaunaldian ez besteetan. Eta, are, lehen belaunaldiko jendearen artean ere! ■

Natura sentitu

Landa Turismoa
Enpresa Zerbitzuak

Altzusta 38, 48144 ZEANURI | +34 946 317 888 | ellauri.com